

ANNA BEDNARCZYK

Poezja Syberii
na przełomie epok
(szkice o romantyce i polityce)

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

A N N A B E D N A R C Z Y K

Poezja Syberii
na przełomie epok

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

A N N A B E D N A R C Z Y K

Poezja Syberii
na przełomie epok
(szkice o romantyce i polityce)

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2014

Anna Bednarczyk – Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Instytut Rusycystyki
90-515 Łódź, ul. Wólczańska 90

RECENZENCI

Grzegorz Gazda, Alina Świeściak

SKŁAD I ŁAMANIE

Oficyna Wydawnicza Edytor.org

PROJEKT OKŁADKI

Barbara Grzejszczak

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06462.14.0.M

ISBN (wersja drukowana) 978-83-7969-078-7
ISBN (ebook) 978-83-7969-186-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Spis treści

1. Uwagi wstępne	9
2. Romantyka Syberii	23
3. „Syberyjscy poczwiennicy” – tematyka wsi, liryka pejzażowa	29
4. Wieś – prawosławie – rosyjska dusza	47
4.1. Dom – ojczyzna – mądrość ludowa	47
4.2. Ojczyzna – historia – prawosławie	54
4.3. Dusza rosyjska – rosyjskie nieszczęście – płacz i ironia	62
5. Współczesny „panmongolizm” – „syberyjscy Euroazjaci” i „Europejczycy”	79
5.1. W stronę Eurazji	79
5.2. Kwestia narodowa	86
6. Rzeczywistość Rosji – dzień dzisiejszy i dziedzictwo przeszłości	92
6.1. Ukochane miasto	92
6.2. Dzisiejsza rzeczywistość	96
6.3. Strefa baraków	107
7. Rozważania o upływie czasu	123
7.1. W kręgu tradycji literackiej	123
7.2. Kołowrót czasu – życie i śmierć	133
8. Czas eksperymentu	146
9. Słowo i muzyka – nowe pieśni nowej rzeczywistości	169
10. Wiersze dla dzieci	186
11. Uwagi końcowe	205
Bibliografia	211
<i>Siberian poetry at the turn of the epochs (Essays on romanticism and politics) – summary</i>	229
Indeks nazwisk	233

*W tundry śniegi cię zabiorę, pojedziemy w srebrny step,
Gdzie na skutej lodem ziemi renifery znaczą bieg.
Futro białej niedźwiedzicy rzucę miła do twych stóp
I na koniec świata pędząc zaginiemy w bieli dróg...*

Michał Plackowski

*Żegnaj ZSRR, saluty, defilady...
A słońce ma to gdzieś, że mit kolejny padł,
a Moskwa transparenty zmieniła i fasady;
wczoraj – hura, Kraj Rad,
a rano – Boże zbaw!*

Kirił Kowaldzi

1. Uwagi wstępne

Podjmując badania poświęcone twórczości poetów syberyjskich, winniśmy zdefiniować pojęcie „poezja syberyjska”, wyznaczając zarazem ramy naszego oglądu i zwracając uwagę na niektóre fakty związane z wyborem prezentowanego materiału. Odnotujemy jednak, iż w toku pracy okazało się, że to, co zrazu wydawało się oczywiste, wcale nie jest tak oczywiste, jak się wydawało.

W prezentowanych rozważaniach nazwę „poezja syberyjska” postanowiliśmy odnosić do tych utworów literackich, które zostały napisane przez twórców urodzonych i mieszkających na Syberii. Wypada jednak uwzględnić istnienie całego szeregu autorów zamieszkujących na tym terytorium (przez pewien czas), których twórczość nierozdzielnie związana jest z Syberią i winna zostać uwzględniona w proponowanych badaniach. Takie tymczasowe zamieszkiwanie na Syberii często było warunkowane: skierowaniem do pracy, jakie otrzymywali absolwenci szkół wyższych, romantyką Syberii przyciągającej ochotników (np. budowlańców, marynarzy), a także ze zsyłkami i zamieszkiwaniem tu byłych więźniów łagrów. Niektórzy przyjezdni, jak również przesiedleńcy, zostawali na Syberii na stałe, inni przenosili się w różne rejony Rosji i poza jej granice, jak np. mieszkający obecnie na Łotwie Roald Dobrowieński. Innym przykładem jest zmarły w 2010 r. w Kopenhadze Boris Wail, który w radzieckich więzieniach, łagrach i na zesłaniu spędził trzydzieści lat, w tym kilka w słynnym Ozierłagu.

Odnotujemy też istnienie twórców, w których utworach pojawiają się wprawdzie obrazy związane z Syberią (np. tematyka łagrowa), ale którzy sami nie są związani z tą krainą i (lub) z interesującą nas problematyką, niezależnie od miejsca urodzenia, jak w przypadku urodzonego w osadzie Zima Jewgienija Jewtuszenki, którego twórczość trudno nazwać syberyjską. Co więcej, ani radzieccy, ani rosyjscy czytelnicy i krytycy nigdy nie patrzyli na twórczość tego poety „przez pryzmat miejsca urodzenia”. Dlatego też z poniższych rozważań wyłączymy dokonania artystyczne podobnych mu autorów.

W tym miejscu wypada dokonać jeszcze jednego zastrzeżenia – w związku z tym, że interesuje nas współczesna poezja syberyjska, nie będziemy się zajmować historią literatury i jej badaniem diachronicznym. Interesować nas będzie przede wszystkim współczesna twórczość poetycka, chociaż zwrócimy uwagę na ewolucję, jakiej podległy pewne tematy i obrazy poetyckie, na związek „poezji syberyjskiej”, przede wszystkim niektórych jej reprezentantów z tradycją rosyjskiej literatury, w tym na wykorzystywane przez nich środki poetyckie.

Jednak, rozpatrując interesującą nas twórczość, szczególną uwagę poświęcimy nie tyle zagadnieniom poetyki, ile obserwowanemu w poezji wyrazowi więzi z Syberią, z jednej strony, z drugiej natomiast – ekonomiczno-politycznej sytuacji państwa na przełomie epoki rozpadu ZSRR i kształtowania się dzisiejszej Rosji, a co za tym idzie, na pewną specyfikę syberyjskiego widzenia tych politycznych uwarunkowań.

Zauważmy także, że w prezentowanych rozważaniach poświęconych roman-tyce i polityce, które traktowane są jako dwa wyróżniki rozpatrywanej twórczości, nie pojawiają się wszystkie nazwiska związane z daną tematyką. Odnosi się to nie tylko do tych rosyjskich poetów, których twórczość wpłynęła na współczesną poezję syberyjską, ale również do autorów rdzennych narodowości piszących w języku tuwimskim, ałtajskim oraz w innych, a także do rosyjskojęzycznych poetów syberyjskich – poprzedników dzisiejszych artystów słowa. Do ich twórczości będziemy się odwoływać wybiórczo, wskazując powiązania, podobieństwo tematyki czy wspólnotę form poetyckich.

Trzeba też wspomnieć, że o literaturze syberyjskiej, a tym bardziej o interesującym nas okresie historycznym, nie napisano zbyt wiele. W Polsce nie poświęcono temu zjawisku żadnych obszerniejszych badań. Dlatego też materiałem wyjściowym dla naszych rozważań stały się przede wszystkim artykuły, w tym tekst Władimira Jarancewa opublikowany w poświęconym literaturze syberyjskiej numerze czasopisma „Tygiel Kultury”¹, gdzie mowa jest o historii, ale przede wszystkim o dzisiejszej „poezji syberyjskiej” i o poetach związanych z Syberią. Ponadto, wzięto pod uwagę inne, publikowane w Internecie (szczególnie w elektronicznym wariantcie czasopisma „Sibirskije ogni”) artykuły tego² oraz innych autorów (krytyków i pisarzy), takich jak: Stanisław Zołotcew³, Wasilij Cerienow⁴,

¹ W. Jarancew: *Króluj Azjo*. Tłum. M. Ptaśńska. Fragmenty wierszy w przekładzie. A. Tuymińskiej. „Tygiel Kultury” 2007, s. 19–27.

² Zob. np.: В.Н. Яранцев: *Поэзия молодых*, <http://www.sibogni.ru/archive/7/126> („Сибирские огни” 2001, nr 1); tenże: *Особая порода*, <http://www.sibogni.ru/archive/28/316> (2003, nr 1) oraz <http://www.sibogni.ru/archive/31/351> („Сибирские огни” 2004, nr 1); tenże: *И мне хотелось все понять и плакать...*, <http://www.sibogni.ru/archive/55/660> („Сибирские огни” 2006, nr 1).

³ Ст.А. Золотцев: *Нас было много на челне... Тройной портрет в интерьере поэзии – Михаил Вишняков, Анатолий Кобенков, Александр Казанцев (с присутствием автора)*, <http://www.sibogni.ru/archive/68/820> („Сибирские огни” 2007, nr 2) oraz <http://www.sibogni.ru/archive/69/830> („Сибирские огни” 2007, nr 3); tenże: *...и этим ты права*, <http://www.sibogni.ru/archive/15/79> („Сибирские огни” 2002, nr 3); tenże: *Боязнь забыть слово*, <http://www.sibogni.ru/archive/8/143> („Сибирские огни” 2001, nr 2); tenże: *Искатель живой воды*, <http://www.sibogni.ru/archive/25/291> („Сибирские огни” 2003, nr 7); <http://www.sibogni.ru/archive/26/300> („Сибирские огни” 2003, nr 8); <http://www.sibogni.ru/archive/29/325> („Сибирские огни” 2003, nr 3).

⁴ В.З. Церенов: *Светлицы востель Алтая*, <http://www.sibogni.ru/archive/70/843> („Сибирские огни” 2007, nr 4).

Nikołaj Pieriejasłow⁵, Aleksandr Lejfer⁶, Aleksiej Gorszenin⁷, Władimir Monachow⁸, pośród których znajdziemy też rozważania poetów syberyjskich, na przykład Michaiła Wiszniakowa⁹ czy Anatolija Kobienkowa¹⁰ dotyczące życia oraz twórczości autorów związanych z interesującą nas krainą w różnych okresach historycznych, w tym wspomnienia, a także niezwykle interesujący cykl artykułów „*Не доверяйте сердце стуже...*” Stanisława Goldfarba o irkuckim poecie Marku Siergiejewie¹¹. W wymienionych tekstach rozważania o poezji przeplatają się z biograficznymi wspomnieniami, szczególnie jeśli zostały napisane z okazji czyjegoś jubileuszu, jak w przypadku artykułów Lubowi Kaszyny (95-lecie urodzin Pawła Wasiliewa, 100-lecie Nikołaja Titowa, 100-lecie Siergieja Markowa)¹², Zakii Merc (o Pawle Wasiliewie)¹³, Galiny Szlenskiej (o Jelizawiecie Stiuart¹⁴ i Iwanie Jeroszynie¹⁵). Pojawiają się również wspomnienia o poetach, którzy zmarli niedawno (Wiaczesław Wjunow piszący o Wiszniakowie¹⁶, Szlenska o Władimirze

⁵ Н.В. Переяслов: *Четыре русла*, <http://www.sibogni.ru/archive/55/659> („Сибирские огни” 2006, nr 1).

⁶ А.Э. Лейфер: *Друзья мои от Омска до Читы*, <http://www.sibogni.ru/archive/27/308> („Сибирские огни” 2003, nr 9).

⁷ А.В. Горшенин: *Ранимость*, <http://www.sibogni.ru/archive/1/197> („Сибирские огни” 2000, nr 1).

⁸ В.В. Монахов: *Виктор Сербский – Иван Калита русской поэзии*, <http://resheto.ru/speaking/avtograph/news4273.php>.

⁹ М.Е. Вишняков: „*Расстреляйте меня на рассвете...*”, <http://www.sibogni.ru/archive/59/708> („Сибирские огни” 2006, nr 5).

¹⁰ А.И. Кобенков: *Иркутск: новое положение*, <http://magazines.russ.ru/znamia/2001/1/kobenk.html> („Знамя” 2001, nr 1).

¹¹ С.И. Гольдфарб: „*Не доверяйте сердце стуже*” *История жизни иркутского поэта Марка Сергеева*, http://www.vsp.ru/show_article.php?id=39326; http://www.vsp.ru/show_article.php?id=39421; http://www.vsp.ru/show_article.php?id=39523; http://www.vsp.ru/show_article.php?id=39629; http://www.vsp.ru/show_article.php?id=39725; http://www.vsp.ru/show_article.php?id=39931; http://www.vsp.ru/show_article.php?id=40037.

¹² Zob. np.: Л.С. Кашина: „*Наши имена припоминая...*”, <http://www.sibogni.ru/archive/33/374> („Сибирские огни” 2004, nr 3). Таż: *Он не был в этой жизни пустоцветом...*, <http://www.sibogni.ru/archive/67/808> („Сибирские огни” 2007, nr 1); Таż: „*Я перед ликом будущего прав...*”, <http://www.sibogni.ru/archive/75/907> („Сибирские огни” 2007, nr 9).

¹³ З.С. Мерц: „*Посулила жизнь нам дороги ледяные...*”, <http://www.sibogni.ru/archive/99/1206> („Сибирские огни” 2009, nr 9).

¹⁴ Г.М. Шленская: „*Вернуться к себе – исцелиться...*” (Раздумья о лирике Е. Стюарт в связи со столетием поэтессы). <http://www.sibogni.ru/archive/65/772> („Сибирские огни” 2006, nr 1).

¹⁵ Г.М. Шленская: „*Беловолье*” *Ивана Ерошина*, <http://www.sibogni.ru/archive/98/1191> („Сибирские огни” 2009, nr 8).

¹⁶ В.А. Вьюнов: „*Я, видимо, слишком русский...*” *Славянство как вселенная бытия, быта и творчество поэта Михаила Вишнякова*, <http://www.sibogni.ru/archive/127/1589> („Сибирские огни” 2011, nr 12).

Baszunowie¹⁷), a także recenzje tomików wierszy¹⁸, którymi jednak nie będziemy się zajmować.

Trzeba w tym miejscu wspomnieć także opublikowane w ostatnich latach książki o syberyjskich poetach¹⁹. Można je podzielić na trzy podstawowe grupy, z których pierwszą stanowią biograficzno-literackie portrety twórców, opowiadania o ich życiu i twórczości. Stosunkowo często są to wspomnienia, jak w przypadku Swietłany Grońskiej, która pisała o rozstrzelanym 1937 r. poecie Pawle Wasiljewie i jego żonie Jelenie Wiałowej²⁰, jak w przypadku wspomnień przyjaciół o zmarłym w 2005 r. Baszunowie²¹, książki Marka Mudrika o Arkadiju Kutiłowie²² lub w przypadku drugiego wydania książki poświęconej pamięci Jelizawiey Stiuart²³. Mogą to być także literaturoznawcze rozważania na temat danej twórczości, jakimi są prace Siergieja Powarcowa, który badał twórczość Leonida Martynowa²⁴.

Kolejną grupę stanowią książki, ukazujące twórczość różnych poetów związanych z danym miastem, jak w przypadku Alekseja Gorszenina, który opublikował szkice i eseje o syberyjskich, a przede wszystkim nowosybirskich poetach i pisarzach²⁵, Mudrika – autora książki o związanych z Omskiem poetach XX w., którzy się tu urodzili (np. Inokientij Annienski) lub mieszkali (np. Robiert Roźdiestwienski)²⁶. Wypada zauważyć, że niedawno pośmiertnie opublikowano też szkice Edmunda Szyka²⁷, poświęcone literackiemu środowisku Omska, a przygotowane do druku przez wdowę po uczonym Ludmiłą Daszianc i Aleksandra Lejfera. To ostatnia książka znanego badacza, który całe życie zajmował się

¹⁷ Г.М. Шленская: *Светлая роща Владимира Баиунова*, <http://www.sibogni.ru/archive/92/1105> („Сибирские огни” 2009, nr 8).

¹⁸ Zob. np.: В.А. Берязев: *Душа не ведает предела* (Анатолий Кобенков: *Осень: ласточка напела. Новая книга стихотворений*. Иркутск 2000), <http://www.sibogni.ru/archive/5/250> („Сибирские огни” 2000, nr 5); Н.В. Березовский: *Друзья, не плачьте обо мне...* (Лири Абдулина: *Живите долго*. ИП „Платина”. Красноярск 2001, <http://www.sibogni.ru/archive/14/74> („Сибирские огни” 2002, nr 2).

¹⁹ W prezentowanej pracy rozpatrywane są przede wszystkim teksty opublikowane po rozpadzie ZSRR.

²⁰ С.И. Гронская: *„Здесь я рассадил свои тополя...” Документальная повесть о Елене Вяловой и поэте Павле Васильеве. Письма*. Москва 2005.

²¹ С.В. Бузмаков (red.): *Отблеск твоей моей памяти колышет... Воспоминания о Владимире Баиунове*. Барнаул 2010.

²² М.С. Мудрик: *Город Кенгуру. Неизвестный Кутилов*. Омск 2005.

²³ *Воспоминания о Елизавете Стюарт*. Новосибирск 2007.

²⁴ С.Н. Поварцов: *Над рекой Тишиной. Молодые годы Леонида Мартынова*. Омск 1988; tenże: *Сын Гипербореи. Книга о поэте Л. Мартынове*. Омск 1997.

²⁵ А.В. Горшенин: *Лики сибирской литературы. Очерки и эссе*. Новосибирск 2006.

²⁶ М.С. Мудрик: *XX век. Поэты*. Омск. Омск 2008.

²⁷ Э.Г. Шик: *Литературный Омск в XX веке: сборник*. Оргас. Л.Л. Дашьянц і А.Э. Лейфер. Омск 2010.

właśnie współczesną literaturą syberyjską²⁸. Kilka lat temu pojawiły się również dwie prace omawiające twórczość omskich pisarzy i poetów: *Омская стрелка*²⁹ Powarcowa oraz *Сибирская ипокрена* Walerija Chomiakowa³⁰, choć trzeba tu zwrócić uwagę na poważną krytykę ostatniej z nich przeprowadzoną przez Julię Zarodową i Wiktora Wajnermana³¹. Odnotujmy, że krytycy zauważają też brak historyczno-literaturoznawczych opracowań, które analizowałyby proces ewolucji syberyjskiej literatury pięknej:

Opublikowano tylko kilka poważnych historyczno-literaturoznawczych prac poświęconych badaniom rozwoju procesu literackiego na Syberii. To monografie N.N. Janowskiego, W.P. Truszkina, J.I. Bielenkiego, E.G. Szyka, S.N. Powarcowa. W 1982 r. nowosybirskie wydawnictwo „Nauka” opublikowało dwutomowy zbiór szkiców *Очерки русской литературы Сибири*, przygotowany przez zespół badaczy Trzeba z przykrością stwierdzić, że do dzisiejszego dnia krytyka literacka nie zaprezentowała nowych badań podstawowych, które dotyczyłyby specyfiki procesu literackiego na Syberii³².

Trzeba dodać, że większość prac wymienionych przez Zarodową i Wajnermana opublikowano w latach 60.-80. ubiegłego stulecia, ponadto odnoszą się one nie tylko do poezji i nie dotyczą interesującego nas wycinka czasu. Wyjątkiem są prace Szyka oraz Powarcowa.

Wypada także przyznać, że krytycy mają wiele racji. W rozważaniach dotyczących literatury syberyjskiej, w tym poezji, możemy wyróżnić kilka etapów. Na początku XX w. pojawiły się wprawdzie badania Nikołaja Nasimowicza-Czużaka³³, jednak kolejni badacze literatury syberyjskiej zaczęli publikować dopiero po upływie prawie czterech dziesięcioleci. Pod koniec lat 50. Nowosybirskie Wydawnictwo Książkowe wydało dwa „encyklopedyczne” tomy pod wspólnym tytułem *Писатели-сибиряки*³⁴, a w latach 60. i później pojawiły się, poświęcone syberyjskim pisarzom i poetom prace najpłodniejszych

²⁸ Zob. np.: Э.Г. Шик: *В холодной Сибири не так уж холодно...* Сборник литературно-критических статей. Омск 1983; tenże: *На литературной карте современности*. Сборник литературно-критических статей. Омск 1986; tenże: *Верность своему времени*. Сборник литературно-критических статей и очерков. Омск 1990.

²⁹ С.Н. Поварцов: *Омская стрелка: статьи, очерки, заметки*. Омск 2003.

³⁰ В.И. Хомяков: *Сибирская ипокрена. Литературные портреты омских писателей*. Омск 2003 (<http://www.univer.omsk.su/pages/ipokrena>).

³¹ Ю.П. Зародова, В.С. Вайнерман: *Энциклопедия плагиата и ошибок*. Складчина: Литературная газета omsкого отделения Союза российских писателей. 2004, nr 2 (14), май, <http://www.proza.ru/2012/01/10/607>.

³² Тамże.

³³ Zob. np.: Н.Ф. Чужак: *Сибирские поэты и их творчество*. Иркутск 1916; tenże: *Сибирский мотив в поэзии (От Бальдауфа до наших дней)*. Чита 1922.

³⁴ *Писатели-сибиряки*. Т. 1. Новосибирск 1956; *Писатели-сибиряки*. Т. 2. Новосибирск 1959.

badaczy: Jefima Bielenkiego³⁵, Wasylija Truszki³⁶, Nikołaja Janowskiego³⁷, a także innych³⁸.

Po rozpadzie ZSRR niewątpliwie można zaobserwować okres „zastoju”, kiedy pojawiało się mniej rozważań dotyczących interesującej nas problematyki, jednak obecnie są one już publikowane, choć – jak już zauważaliśmy – w większości proponują one czytelnikowi literackie portrety wybranych poetów oraz badania poświęcone literackiemu środowisku i tradycji literackich danej miejscowości. Książki te stosunkowo często stanowią zbiór artykułów, szkiców, wspomnień przyjaciół. Takim właśnie zbiorem jest także wydana w 2008 r. książka artykułów i esejów Jarancewa *Еще предстоит открыть...*³⁹, która w części poświęconej poezji zawiera artykuły publikowane wcześniej w czasopiśmie „Sibirskie ogni” i która w pewnym stopniu likwiduje lukę wskazaną przez Zarodową i Wajnermana. W tym przypadku możemy mówić o trzeciej grupie, a mianowicie o próbie uporządkowania badań literaturoznawczych dotyczących współczesnej poezji syberyjskiej.

Wynika z tego, że autorzy prac, które w ostatnich latach pojawiły się na rosyjskim rynku proponują czytelnikowi przede wszystkim opowieść o życiu i twórczości konkretnych poetów, prezentując także środowiska literackie skupione w określonych aglomeracjach miejskich. Dlatego też, powinniśmy przyznać rację krytykom, którzy stwierdzają brak badań naukowych, a szczególnie badań nad współczesną syberyjską poezją prowadzonych pod kątem historyczno-literaturoznawczym. Proponowane przez nas rozważania nie zapełnią tej luki, chcemy jednak zaakcentować w nich coś innego. Postaramy się mianowicie, nie prezentować charakterystyki twórczości reprezentantów poezji syberyjskiej, co dość często proponują współcześni badacze rosyjscy, ale określić charakterystyczną dla tych autorów problematykę oraz środki poetyckie. Będą nas zatem interesować nie

³⁵ Zob. Е.И. Бельский: *Писатели моей земли*. Новосибирск 1967; tenże: *Из сибирской тетради. Очерки и портреты*. Новосибирск 1978; tenże: *На земле, жаждущей человека. Очерки и статьи*. Омск 1982.

³⁶ Zob. В.П. Трушкин: *Литературные портреты. Писатели-сибиряки*. Иркутск 1961; tenże: *Литературная Сибирь первых лет революции*. Иркутск 1967; tenże: *Пути и судьбы: Литературная жизнь Сибири 1900–1917 гг.* Иркутск 1972; tenże: *Из пламени и света: Гражданская война и литература Сибири*. Иркутск: 1976; Он же: *Восхождение: Литература и литераторы Сибири 20-х – начала 30-х гг.* Иркутск 1978; tenże: *Литературный Иркутск: Очерки, литературные портреты, этюды*. Иркутск 1981.

³⁷ Zob. np.: Н.Н. Яновский: *Голоса времени*. Новосибирск 1971; tenże: *История и современность: Вяч. Шишков, Ф. Березовский, В. Заzubрин, Дм. Нагишкин, С. Залыгин, В. Астафев, В. Сапожников, В. Потанин*. Новосибирск, 1974; tenże: *Писатели Сибири: избранные статьи*. Москва 1988.

³⁸ Г.Ф. Кунгуров: *Сибирь и литература*. Иркутск 1965; К.Б. Николаев: *Севером навеянные строки: статьи и очерки о творчестве писателей Северо-Востока*. Магадан 1977; Л.П. Якимова: *Литература Сибири: история и современность*. Новосибирск 1984.

³⁹ В.Н. Яранцев. *Еще предстоит открыть...* Новосибирск 2008.

tyle różnice między twórczością rozpatrywanych poetów, ile obserwowane w ich twórczości podobieństwa, które uwidaczniają się także w badaniach diachronicznych. Rozpatrując wybrane problemy badawcze postaramy się też również nie przywoływać tych nazwisk, które pojawiły się już w opracowaniach wcześniejszych badaczy, jednak nie zawsze jest to możliwe. Stąd, nazwiska niektórych z tych poetów pojawią się w naszych rozważaniach, przede wszystkim wtedy, gdy bez odniesienia do ich twórczości nie można analizować interesujących nas zagadnień, jak w przypadku Władimira Bieriaziewa i idei eurazjatyizmu.

W niniejszej pracy zamierzamy więc przeanalizować niektóre charakterystyczne cechy współczesnej poezji syberyjskiej, poczynawszy od powracającego w wielu wierszach motywu Syberii-ojczyzny, rozpatrywanego w kontekście poszukiwania małej ojczyzny, co wiąże się z charakterystycznym dla Rosji i o wiele szerszym tematem Rosji (Rusi, ZSRR) – ojczyzny oraz Syberii jako miejsca romantycznej przygody. Tej problematyki dotyczy pierwszy rozdział pracy (*Romantyka Syberii*), a także, w pewnym stopniu, jej druga i trzecia część (*„Syberyjscy poczwiennicy” – temat wsi, liryka pejzażowa, Wieś – prawosławie – dusza rosyjska*).

Jednak problematyka małej ojczyzny łączy się tu także z innymi charakterystycznymi cechami właściwymi współczesnej syberyjskiej twórczości poetyckiej. Odniesiemy się więc do problemu tak zwanego „syberyjskiego poczwiennictwa” (*poczwa* – gleba), bardzo wyraźnie łączącego się z przywiązaniem do wsi (syberyjskiej) – skarbcza tradycji, do prawosławia, traktowanego jako spuścizna historyczna, a także do nierozzerwalnie związanego z tą problematyką pytania o istotę duszy rosyjskiej. Zwrócimy też uwagę na pojawienie się w wierszach odwołań do rosyjskiej rzeczywistości przełomu XX–XXI ww. oraz na próby wskazania winnych nieszczęścia, jakie spotkało Rosję.

Wypada tu odnotować, że w rozpatrywanych wierszach zauważamy przede wszystkim ciążenie do ludu, który utożsamiany jest z mieszkańcami wsi, przy czym nie jest to dowolna wieś, ale właśnie wieś syberyjska. I to ona przejmuje od poczwienników misję ratowania narodu rosyjskiego. Kolejną, oprócz związku z terytorium Syberii, wyróżniającą cechą „syberyjskiego poczwiennictwa” stała się koncepcja zbliżenia z ludem / narodem realizowana nie tyle na etnicznej podstawie (gra ona pewną rolę, jednak nie najważniejszą), ile na fundamencie religijnym. Natomiast wyraźnie widoczne jest odrzucanie wszystkiego, co pochodzi z Zachodu (aż do nierosyjskiej Moskwy), obcej (nieprawosławnej religii) i miasta traktowanego jako niszczyciela tradycji.

Rozpatrując te charakterystyczne cechy dzisiejszej poezji syberyjskiej, warto zauważyć także inne, przede wszystkim ironiczne podejście do proponowanego uznania Syberii za skarbnicę tradycji „świętej Rusi”, widoczne w utworach części syberyjskich poetów, co nie przeszkadza im wyrażać swoje przywiązanie i miłość do syberyjskiej ojczyzny.

Następny rozdział pracy (*Współczesny panmongolizm – „syberyjscy Euroazjaci i Europejczycy”*) jest próbą ukazania, pojawiającej się w poetyckiej twórczości autorów syberyjskich idei panmongolizmu, a właściwie współczesnego eurazjatyizmu. Ta historyczno-narodowa kwestia wynika zarówno z geograficznego usytuowania Syberii, jak i z wielonarodowości, która z przyczyn historycznych stała się jej udziałem. Jednak nas interesować będą nie tyle odniesienia do filozofii, sprowadzające się przede wszystkim do przejścia niektórych współczesnych koncepcji historiozoficznych (np. Lew Gumilow⁴⁰) związanych z zagadnieniem określenia etosu, ile relacje idei eurazjatyizmu i poczwiennictwa oraz obserwowana w wierszach ewolucja: od zagrożenia panmongolizmem do eurazjatyckiej propozycji połączenia się ras.

W tym kontekście nakreślmy też łączące się z ostatnim problemem stanowisko strażników rosyjskiej prawosławnej tradycji. Zauważmy, że w przeciwieństwie do filozoficznych idei reprezentantów panmongolizmu (np. Władimir Sołowiow⁴¹) i Euroazjatów z początku XX w. (np. Nikołaj Trubieckoj⁴²), gdzie mowa była o Azjatach (przede wszystkim Japończykach) zagrażających Europie:

Mamy podstawy by sądzić, że daleka Azja, która tyle razy nasylała na chrześcijański świat pustoszając go pułki swoich koczowników, szykuje się do ostatecznego uderzenia na ten świat, prowadzonego w zupełnie inny sposób: przygotowuje się ona do pokonania nas dzięki swoim kulturowym i duchowym siłom, skoncentrowanym w państwie chińskim i w buddyjskiej religii [...] nie cała Europa, ale jedynie Rosja będzie musiała zmierzyć się z innym jeszcze wrogiem ze wschodu, straszniejszym od wczorajszych mongolskich grabieżców i od jutrzejszych indyjskich i tybetańskich oświecicieli. Żywiotową siłą swojej pustyni wyrusza przeciwko nam Azja Średnia, technie na nas wysuszającymi wschodnimi wiatrami...⁴³

dla współczesnych syberyjskich Euroazjatów pewnym zagrożeniem okazują się być nie tyle niezliczone hordy napastników – mongolskich koczowników oraz kultura japońska, ile plemiona tureckie, które nie chcą nawrócić się na prawosławie. Ponadto, uważają oni, że połączenie pierwiastka europejskiego i azjatyckiego winno nastąpić właśnie na drodze nawrócenia na prawosławie, co zgodne jest z koncepcją Trubieckoj, który twierdził:

Idea państwa tatarskiego była nie do przyjęcia, ponieważ była ona obca i wroga. Jednak była to wielka idea, dysponująca nieodpartą siłą przyciągania. Konieczne stało się więc spauperyzowanie niemożności jej przyjęcia, o czym decydowała jej obcość i wrogość; in-

⁴⁰ Zob. Л.Н. Гумилев: *Древняя Русь и великая степь*. Москва 1989; tenże: *От Руси до России. Очерки этнической истории*. Москва 2003.

⁴¹ Zob. В.С. Соловьев: *Враг с востока*. 1892, <http://www.rondon.org/svs/vsv.htm>. (Tekst zgodny z wydaniem: В.С. Соловьев: *Враг с Востока*, [w:] *Избранные произведения*. Серия *Выдающиеся мыслители*. Ростов-на-Дону 1998, s. 276–332).

⁴² Zob. Н.С. Трубецкой: *Европа и человечество*. София 1920, http://derzava.com/art_desc.php?aid=287.

⁴³ В.С. Соловьев: *Враг с востока...*

nymi słowy, należało oddzielić ją od mongolskiego, a powiązać z prawosławiem i ogłosić ją swoją, rosyjską⁴⁴.

Przytoczmy w tym miejscu także słowa L. Gumilowa, zwanego „ostatnim Euroazją”, który właśnie w zlaniu się etosu europejskiego (rosyjskiego) i azjatyckiego widział jedyną słuszną drogę ratunku dla Rosji:

Wiem jedno i powiem to Panu w sekrecie, że jeśli Rosja ma zostać uratowana, to tylko jako mocarstwo euroazjatyckie i tylko dzięki eurazjatyzmowi⁴⁵.

Przy czym, winien temu towarzyszyć zwrot ku prawosławiu, na co uczony wskazywał, przytaczając fakty historyczne, które jego zdaniem dowodzą słuszności wyboru takiej właśnie drogi konstruowania etosu euroazjatyckiego (a może rosyjskiego euroazjatyckiego):

To nie buńczuk mongolski, ale krzyż na piersi ukształtował historyczne i odradzające się teraz dzięki pasjonarnemu dziedzictwu państwo słowiańskie jako nowe, rosyjsko-tatarskie państwo z prawosławnym wyznaniem. [...] Każdy Mordwin, Zyzianin, Meranin, Tatarzyn, który przyjął chrzest stawał się Rosjaninem⁴⁶.

Różnica dotyczy przede wszystkim tego, że jeden euroazjatycki naród nie miałby być narodem rosyjskim, ale w jakimś stopniu syberyjskim, ponieważ to właśnie tu, na Syberii obecnie znajduje się Ruś / Rosja.

W tym miejscu trzeba podkreślić, że niektórzy współcześni badacze, czerpiący z idei panmongolizmu, eurazjatyizmu, a także koncepcji Gumilowa, wskazują na możliwość agresji Zachodu przeciwko Rosji i twierdzą, że niezbędne jest przygotowanie obrony. Przytoczmy w tym miejscu słowa Siergieja Kara-Murzy, który wzywa do przeciwstawienia się eurocentryzmowi: „Abyśmy mogli przeżyć jako naród, musimy przygotować psychologiczną i duchową obronę”⁴⁷.

Warto zauważyć, że nawet w artykułach rozpatrujących twórczość dzisiejszych poetów podkreśla się więź z narodem (rosyjskim), z ojczyzną (Syberia), prawosławiem i ideą eurazjatyizmu. Zwróćmy uwagę na tytuł, jaki Wjunow dał swoim wspomnieniom o Wiszniakowie: *Jestem chyba za bardzo rosyjski... Słowiaństwo jako świat istnienia, bytu i twórczość poety Michaiła Wiszniakowa*⁴⁸.

⁴⁴ Н.С. Трубецкой: *Взгляд на русскую историю... Взгляд на русскую историю не с Запада, а с Востока*. Berlin 1925, http://derzava.com/art_desc.php?aid=288#ixzz1q0UuXytO. (Tekst zgodny z wydaniem: Трубецкой Н.С. *Наследие Чингисхана*. Москва 1999).

⁴⁵ Л.Н. Гумилев: *Ритмы Евразии*, http://lib.ec/b/207207_rus/read. (Fragment wywiadu Andrieja Pisariewa).

⁴⁶ Tamże. Rozmowa z Dmitrijem Bałaszowem.

⁴⁷ С.Г. Кара-Мурза: *Евроремонт: эдилов комплекс интеллигенции*. Москва 2002, http://www.kara-murza.ru/books/evr_cent/evr_cent.htm.

⁴⁸ В.А. Вьюнов: „Я, видимо, слишком русский...”

Autor dowodzi nie tyle patriotyzmu poety, ile przewagi Słowian nad Zachodem, który oskarża o brak duchowości. Zacytujmy:

W Rosji zawsze byli ludzie z oczami szeroko otwartymi na Zachód, zwolennicy cywilizacji zachodniej, okcydentaliści [...] Po raz pierwszy w rosyjskiej historii zdradę duchową popełnił Piotr I: od tego czasu władza sytuuje się w opozycji w stosunku do własnego narodu⁴⁹;

Słowianofile (pocziwnicy) opowiadają się za szczególną drogą, odrzucają bezmyślne zapożyczenia z Zachodu, sprzeciwiają się spoglądaniu na Zachód z dołu w górę, nie godząc się tym samym na jego przewagę; z kolei rozwój widzą oni nie w nacisku technologii i rozwoju techniki, ale we wzroście duchowości, co znaczy, że najpierw jest człowiek, a później ekonomia⁵⁰.

Podobnie brzmią słowa Zołotcewa oceniającego poetycką twórczość syberyjskich autorów pod kątem jej źródeł ideologicznych. Z jednej strony pojawiają się pochwały poezji:

Prawdziwej, autentycznej, nie „rosyjskojęzycznej”, nie tej, która dąży do „globalnej świadomości” i do „ogólnoludzkich wartości” (tym, którzy nie wiedzą, co to takiego, wyjaśniam: to zielonkawo-szarawe papierki, na których obok cyferek wydrukowano wizerunki prezydentów supermocarstwa zza oceanu). Ale tej właśnie poezji, która mówiąc słowami Puszkina, jest: „nieprzekupnym głosem ludu rosyjskiego” i państwa, którego nazwa pochodzi od największego słowiańskiego narodu⁵¹.

Dotyczy to na przykład twórczości Bieriaziewa, o którym czytamy:

W. Bieriaziew dorósł i dojrzał nie tylko jako prawdziwy poeta [...] stał się on pisarzem o wymiarze uniwersalnym, pisarzem wielkiego liryko-epickiego formatu, który potrafi połączyć swoją konceptualizację dzisiejszych czasów, ojczyzny oraz świata z historyczno-filozoficznym obywatelskim widzeniem głębi rosyjskiej oraz światowej historii, potrafi wypracować w twórczości niezwykle nowy „archetyp” Eurazji...⁵²

Natomiast, z drugiej strony, w artykule pojawiły się słowa skierowane przeciw „czcicielom Zachodu”:

Czyżby autor świadomie (sądząc po treści innych tekstów, najprawdopodobniej tak jest) „pracuje” pod rozchełstaną miarę wiersza moskiewskich pseudoawangardystów, dla których nie ma Boga prócz Brodskiego, który automatycznie przeniósł do swojej poetyki okresu „zakordonowego” brzmienie prozaizowanego anglojęzycznego taktowca, czy może po prostu wcale się jeszcze nie nauczył budować wersy o regularnym metrum...⁵³

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Ст.А. Зо́лотцев: *Боязнь забыть слово...*

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże.

W tym samym rozdziale książki pojawiają się również obserwacje prezentujące spór toczący się między współczesnymi „Euroazjatami” a „Europejczykami”, szczególnie wyraziście przejawiający się w sprawie tak zwanej kwestii narodowej.

Kolejny rozdział (*Rzeczywistość Rosji – dzień dzisiejszy i dziedzictwo przeszłości*) poświęcony został obrazowi współczesnej rosyjskiej rzeczywistości ukazanemu w wierszach, w tym obserwowanemu w nich (w przeciwieństwie do tematyki wiejskiej) zwrotowi ku miastu jako symbolowi postępu, ale także problemom dnia dzisiejszego, a jednocześnie więzi z historią, przede wszystkim z tymi uwarunkowaniami, które przekształciły Syberię w „ojczyznę-zesłanie”.

Zagadnienie to w jakimś stopniu łączy się z problematyką następujących później rozważań (*Rozważania o upływie czasu*), gdzie wskazano na związek współczesnej poezji syberyjskiej z tradycją rosyjskiej twórczości poetyckiej. Podjęto tu dwa podstawowe z naszego punktu widzenia problemy, a mianowicie: stosunek do literackiej tradycji Rosji (odwołania do twórczości określonych poetów, przywołania, nawiązania, cytaty) oraz, stosunkowo często obserwowane w rosyjskiej (i nie tylko) poezji wyrażenie w wierszach współczesnych syberyjskich poetów egzystencjalnej tematyki życia i śmierci, upływu życia, zlania się tych dwu cech ludzkiego życia w jedno.

W trzech ostatnich rozdziałach rozpatrzono najbardziej współczesną twórczość syberyjskich poetów. W pracy przeanalizowano mianowicie te gatunki poetyckie, które zwykle badane są oddzielnie, ponieważ wydaje się, że pozwoli to wyraźniej naszkicować wielowymiarowy obraz dzisiejszej syberyjskiej poezji i ujrzeć ją w całej okazałości.

Pierwsza z tych części (*Czas eksperymentu*) dotyczy poetyckich eksperymentów, a mianowicie odejścia od klasycznej formy wiersza (przede wszystkim od najbardziej produktywnego w rosyjskojęzycznej przestrzeni poetyckiej XX w. systemu sylabotonicznego). Szczególnie interesują nas nowe, kształtowane dzisiaj przez twórców syberyjskich formy poezji wizualnej. Trzeba jednak uwzględnić obecność tego rodzaju eksperymentów już na początku ubiegłego stulecia (futyryści), a także pewne późniejsze próby odejścia od przyjętych w ZSRR standardów (grupa Lianozowo, izopy Andrieja Wozniesińskiego). Zjawisko to rozpatrywane było przez najwybitniejszych teoretyków literatury, na przykład przez Michaiła Gasparowa⁵⁴. Obecnie zajmują się nim literaturoznawcy oraz twórcy awangardowej poezji, do których należą choćby: poeta, literaturoznawca i założyciel Międzynarodowej Akademii Zaumii Siergiej Biriukow⁵⁵, malarz oraz autor wizualnej poezji Walerij Kołotwin⁵⁶, a także poeta i literaturoznawca Igor

⁵⁴ М.Л. Гаспаров: *Русский стих начала XX века в комментариях*. Москва 2001.

⁵⁵ Zob. np.: С.Е. Бирюков: *Визуальная поэзия в России. История и теория*, [w:] А. Очертрянский (red.): *Альманах литературный визуальный*. 1997, z. 12, s. 12–15 (Нью Джерзи–Москва), <http://www.vavilon.ru/metatext/chernovik12/visual.html>.

⁵⁶ В.В. Колотвин: *Визуальная поэзия – Альтернатива линейной организации восприятия*. Speaking In Tongues. Лавка Языков. spintongues.vladivostok.com/kolotvin01.htm.

Łoszczyłow, który poświęcił kilka artykułów Wielimirowi Chlebnikowowi⁵⁷. Pojawiają się również nowe gatunki poetyckie, czego przykładem są choćby tankietki (wiersze dwuwiersowe, sześciosylabowe) wprowadzone do systemu literackiego przez poetę i krytyka Aleksieja Wiernickiego⁵⁸.

Drugi ze wspomnianych rozdziałów (*Słowo i muzyka – nowe pieśni nowej rzeczywistości*) odnosi się do powstającej we współczesnej Syberii piosenki autorskiej, która może być rozpatrywana w kontekście popularności oraz roli tego rodzaju poezji śpiewanej w ZSRR i w Rosji po śmierci Władimira Wysockiego, Aleksandra Galicza, Bułata Okudźawy. Piosenka ta jest rozpatrywana w aspekcie nowych warunków politycznych i ekonomicznych, a także z uwzględnieniem poezji rockowej, która w pewnej mierze przejęła bardowski bunt, „wprowadzając” go na estradę. Wypada zauważyć, że w ostatnim dwudziestoleciu poezji rockowej poświęcono w Rosji stosunkowo dużo uwagi, czego przykładem może być opublikowana w Twerze seria zbiorów artykułów naukowych, poświęconych właśnie rosyjskiemu rockowi – *Русская рок-поэзия: текст и контекст*. W jednym z zamieszczonych w zbiorze artykułów podkreślono rolę tej poezji jako następcy poezji śpiewanej, co wydaje się interesujące z punktu widzenia rozważań o twórczości syberyjskiej, mowa w nim także o twórczości poetów syberyjskich i elementach poczwiennictwa, które do poezji rockowej wnoszą właśnie ci autorzy⁵⁹.

Ostatni rozdział książki (*Wiersze dla dzieci*) poświęcony został twórczości poetyckiej przeznaczonej dla najmłodszego czytelnika i szczególnemu dydaktyzmowi wierszy, kierowanych do dzieci. Na temat roli tego rodzaju literatury i jej wpływu na wychowanie młodego czytelnika wypowiadali się liczni literaturoznawcy oraz psychologowie zarówno w Polsce⁶⁰, jak i w Rosji⁶¹. Podkreślali oni wpływ tego, co przeczytane w dzieciństwie na kształtowanie się dorosłego człowieka. Jak pisał Miron Piotrowski: „Przeczytane w dzieciństwie do końca życia stanowi podstawę rozwoju kulturowego”⁶². Dlatego też uznaliśmy, że war-

⁵⁷ Zob. np.: И.И. Лошцилов: *Случай Велимира Хлебникова*, [w:] А. Маймиескулов (red.): *Дielo literackie jako dzieło literackie*. Wydgoszcz 2003, s. 323–332; tenże: „Принято видеть...” *Велимира Хлебникова (1922). Ритмическая организация и фоника*. www.netslova.ru/loshilov/sluchaj.htm.

⁵⁸ Zob. np.: А.С. Верницкий: *И увидел он, что танкетки хороши*. www.netslova.ru/vernitski/tanketki_fin.html.

⁵⁹ И. Кормильцев, О. Суварова: *Рок-поэзия в русской культуре: возникновение, бытование, эволюция*, [w:] Ю.В. Доманский, Т.Г. Ивлева, Е.А. Козицкая, Е.И. Суварова (red.): *Русская рок-поэзия: текст и контекст*, z. 1. Тверь 1998, <http://www.fedy-diary.ru/Gold/books-r/poeza.htm>.

⁶⁰ Zob. np.: А. Przeclawska (red.): *Literatura dla dzieci i młodzieży w procesie wychowania*. Warszawa–Poznań 1978; E. Czapelewicz: *Z zagadnień dydaktyzmu w literaturze*, [w:] *Pragmatyka, dialog, historia*. Warszawa 1990; B. Żurkowski (red.): *Poezja dla dzieci: mity i wartości*. Warszawa 1986.

⁶¹ Zob. np.: М.С. Петровский: „На канавке воду пил...”, „Детская литература” 1990, nr 5, s. 36–38; Л.В. Долженко: *Рациональное и эмоциональное в русской литературе 50–80-х гг. XX в.* Autoreferat rozprawy habilitacyjnej. Волгоград 2001; Таž: *Детское чтение: содержание, организация, функции. Сборник научных статей*. Волгоград 2006.

⁶² М.С. Петровский: „На канавке...”, s. 38.

to przyjrzeć się także wierszom dla dzieci, które powstały w interesującym nas okresie. Wydawałoby się wprawdzie, że literatury przeznaczonej dla najmłodszych czytelników nie powinno się łączyć z problematyką przełomu epok, jednak także w jej przypadku widoczne są pewne zmiany związane właśnie z ideologicznymi przekształceniami, jakie zaszły w państwie.

Jak już wspominaliśmy, we wszystkich rozpatrywanych przez nas formach poetyckich można dostrzec pewne podobne tendencje odwzorowywania rzeczywistości, te same spory światopoglądowe i związki z tradycją literacką. W niektórych przypadkach, problemy rzeczywistości rosyjskiej końca ZSRR i początku dzisiejszej Rosji przenikają do nas przez pryzmat nawet najbardziej, wydawałoby się, niewinnych wierszy dla dzieci. Właśnie dlatego, dążąc do ukazania podobieństw różnych rodzajów tekstów poetyckich zdecydowaliśmy się przeanalizować różnorodną twórczość współczesnych syberyjskich poetów.

W proponowanych badaniach wykorzystano hermeneutyczne metody analizy tekstu, co pozwoliło zwrócić uwagę na problematykę interpretacji i jej językowych oraz kulturowych uwarunkowań. Natomiast, mając świadomość nieuchronnego subiektywizmu interpretacyjnego zastosowaliśmy analizę deskryptywną, która wyklucza wartościujący charakter rozważań i skupia uwagę badacza na opisie dokonanych przez poetów wyborów artystycznych, z uwzględnieniem pełnionych przez nie funkcji. Jak już podkreślaliśmy, nasza uwaga skupia się przede wszystkim na wyrażeniu syberyjskiej specyfiki w poezji powstałej w czasie rozpadu ZSRR i kształtowania się nowej Rosji.

Z naszego punktu widzenia zjawisko to wiąże się z odwzorowaniem w twórczości właśnie tej nowej rzeczywistości, a także z obserwowanym w niej tradycyjnym traktowaniem Syberii z jednej strony jako krainy romantycznych wypraw, a z drugiej jako dziedzica najlepszych tradycji starej Rusi.

* * *

Zanim przystąpimy do analizy, podkreślimy jeszcze „internetowe” podejście do rozpatrywanego materiału poetyckiego. Wpłynął na to utrudniony dostęp do tekstów drukowanych, w niektórych przypadkach istnieją tylko elektroniczne warianty wierszy. Jednak, dzięki takiemu podejściu, prezentowana analiza stała się szczególnie doświadczeniem badawczym – próbą zbudowania analizy literaturoznawczej, wykorzystującej ogólnodostępne dzisiaj zasoby internetowe, skąd zaczerpnięto utwory poetyckie, a także część tekstów krytyczno-literaturoznawczych. Tym niemniej, w większości przypadków odwołujemy się do tekstów, które posiadają warianty drukowane, bądź zostały zamieszczone na autorskich stronach internetowych danych poetów⁶³.

⁶³ W niniejszej pracy analizowane są wiersze, które powstały w XX i na początku XXI w. (do 2007 r.), dostępne w Internecie w lipcu 2009 r.

2. Romantyka Syberii

Rozpocznijmy nasz przegląd od przywołania słów wspomnianego już syberyjskiego badacza Władimira Jarancewa, który w opublikowanym w „Tyglu Kultury” artykule pisał: „Jeszcze zupełnie niedawno, jakieś sto lat temu, wiele osób wątpiło w istnienie literatury syberyjskiej, nie mówiąc już o poezji”¹. Jarancew przypomina w owym tekście opublikowane w 1927 r. w czasopiśmie „Sibirskije ogni” rozważania poety Wiwiana Itina o istocie poezji syberyjskiej. Według Itina jej istotą było dążenie do przeniknięcia ducha i formy miejscowej przyrody, a służyło temu wprowadzenie do liryki realnych obrazów owej przyrody i wykorzystanie łączące się z nimi metaforyki.

Nie będziemy się jednak zajmować pokoleniem poetów z początku XX wieku, odnotujemy tylko takie charakterystyczne cechy ich twórczości jak wskazana przez Itina więź z syberyjską przyrodą, co zauważamy również w utworach współczesnych poetów, nawet jeśli cechy te (obrazy, motywy) podlegają dzisiaj pewnym transformacjom. Wydaje się jednak, że warto choćby wspomnieć o pokoleniu poetów, których życie i twórczość związane były z Syberią przed rozpadem Związku Radzieckiego, przecież generacja dzisiejszych poetów nie wyrosła z niczego. Ponadto, źródeł danego zjawiska, obserwowanego w dzisiejszej twórczości poetyckiej, dość często można się doszukiwać choćby w poezji pokolenia tak zwanych „szestdziesiątników”, a w niektórych przypadkach znacznie wcześniej.

Za taki „punkt wyjściowy” niewątpliwie uznać można romantykę Syberii „wabiącej”, przyzywającej do siebie ludzi odważnych, poszukujących przygód marzycieli, śmiałków pragnących pokonać surową przyrodę i wszelkie przeszkody, jakie staną im na drodze. Tę właśnie „romantykę Syberii” znajdziemy choćby w napisanych w latach trzydziestych XX w. wierszach Ignatija Roźdiestwieńskiego:

Skąd, dlaczego, sam już nie wiem wcale,
Lecz co roku, gdy zakwitną kwiaty
Ciągną mnie lodowe skrzące dale
Zaśnieżonej tundry światy²

a także w twórczości poetyckiej Iwana Jeroszyna stylizującego swoje teksty na pieśni narodów syberyjskich. Przytoczmy w tym miejscu kilka fragmentów tych

¹ W. Jarancew: *Króluj Azjo...*, s. 19.

² И.Д. Рождественский: *Льдистые широты*, <http://www.nordpoisk.nrd.ru/glavnay/pochti-%20vce%20o%20aimire/goroda/disk/ldistesh.html>.

właśnie utworów, na których przykładzie wyraźnie można zobaczyć zastosowane przez poetę chwytły, a mianowicie wprowadzenie do tekstu charakterystycznych dla folkloru syberyjskiego obrazów (śnieg, jurty, szaman, bęben), opisów obyczajów, a także poetyckich środków stylistycznych, jak powtórzenia (przede wszystkim na poziomie leksykalnym i syntaktycznym), pytania retoryczne, wykrzyknienia. Prócz nich, warto zauważyć nasycenie tekstu egzotyzującą go lekksyką, na przykład imionami (Elik, chłopiec z rodu Temir, Karakoz). Wymienione elementy obserwujemy choćby w *Czerwonej jurcie*:

Przy modrzewiach kłębi się tłum ludzi,
Czy to **bęben szamana** zawodzi?
Coś białego dojrzały me oczy,
Czy nie stoi tam **ofiarny koń**?...³,

w wykorzystującej elementy onomatopeiczne pieśni rozpoczynającej się słowami: *Oj je aj*:

Oj je aj
Ptaki śpią,
Kręgi światła gasnąc drżą.
Wieczór cichy
Oj je aj
W zmrok już schował się Ałtaj.
Oj je aj
Znad gór blask
Zorza lśni i roje gwiazd.
Oj je aj⁴,

a także w *Rzekach błękitnego Ałtaju*..., które w wierszu podlegają personifikacji i do których zwraca się bohater liryczny:

Błękitnego Ałtaju rzeki
Po aiałach roznieście te słowa
Niech je wietrzyk niebieski zachowa
Serca dziewcząt są aby miłować
Lecz nie starców, co chcą je kupować⁵.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że właśnie wiersze Jeroszyna z tomu *Pieśni Ałtaju* Romain Rolland uznał za tłumaczenia oryginalnych pieśni narodu ałtajskiego⁶.

³ И.Е. Ерошин: *Красная юрта*, <http://www.sibogni.ru/archive/6/264> („Сибирские огни” 2000, nr 6). Tu i dalej w tekście wytluszczenia – A.B.

⁴ И.Е. Ерошин: *Ой е най...* Tamże.

⁵ И.Е. Ерошин: *Реки синего Алтая...* Tamże.

⁶ Zob. Р.Х. Солнцев: *Национальные литературы Сибири*, <http://www.krasdin.ru/1999-2/s042.htm> („День и ночь” 1999, nr 2).

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

